

FORSKNING OM TECKENSPRÅK

XIV

Brita Bergman

EN JÄMFÖRELSE MELLAN NÅGRA DYNAMISKA
OCH STATISKA SATSER I SVENSKA OCH TECKENSPRÅK

Brita Bergman

Lars Wallin

SATSSTRUKTUR I DET SVENSKA TECKENSPRÅKET

Brita Bergman

VERB OCH ADJEKTIV: NÅGRA MORFOLOGISKA
PROCESSER I SVENSKA TECKENSPRÅKET

Inger Ahlgren

PERSONDEIXIS I SVENSKA OCH I TECKENSPRÅK

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	sid
En jämförelse mellan några dynamiska och statiska satser i svenska och teckenspråk	1
Satsstruktur i det svenska teckenspråket	15
Verb och adjektiv: några morfologiska processer i svenska teckenspråket	26
Persondeixis i svenska och i teckenspråk	38
Referenser	49
Förteckning över publikationer i FoT-serien	52

Brita Bergman

EN JÄMFÖRELSE MELLAN NÅGRA DYNAMISKA OCH STATISKA
SATSER I SVENSKA OCH TECKENSPRÅK

Denna uppsats har skrivits inom ramen för projektet
Satsbildning i svenska teckenspråket (HSFR 686/84).

EN JÄMFÖRELSE MELLAN NÅGRA DYNAMISKA OCH STATISKA SATSER I SVENSKA OCH TECKENSPRÅK

Den här uppsatsen är i första hand avsedd som en inledning till de två nästföljande. Först tar jag i all korthet upp de centrala grammatiska begreppen funktion och kategori. Därefter följer en jämförelse mellan några svenska satser och deras översättningar till teckenspråk. I samband därmed kommer jag också in på ett ofta uppmärksammat förhållande, nämligen att teckenspråket saknar motsvarighet till svenskans kopulaverb "vara".

En sats kan beskrivas som bestående av en subjektsdel och en predikatsdel. Låt oss se på några svenska exempel:

	subjektsdel	predikatsdel
(1)	Mamma	gråter.
(2)	Min mamma	springer fort.
(3)	Mamma	handlar mat.
(4)	Expediten	hjälpes mamma.
(5)	Mamma	väger fisken.
(6)	Mamma	väger 60 kilo.
(7)	Mamma	är snäll.
(8)	Mamma	är professor.

I svenska enkla påståendesatser av den här typen kommer vanligtvis subjektsdelen först, följt av predikatsdelen. I exemplen ovan består subjektsdelen av ett enda ord (utom i 2), som alltså är subjekt i dessa satser. I (2) däremot utgörs subjektsdelen av en fras bestående av två ord, där det första, "min", fungerar som bestämning till det andra, "mamma", som är huvudord.

Predikatsdelen i de här exemplen är något mer varierad än subjektsdelen. I (1) utgörs den av ordet "gråter", som därmed

är satsens predikat. I (2) däremot består predikatsdelen av frasen "springer fort". Där är "springer" huvudord och "fort" bestämning till detta.

I (3) är "handlar" predikatsdelens huvudord (dvs vad man traditionellt kallar "predikat"), men "mat" kallas här inte bestämning, utan sägs fungera som satsens (direkta) objekt. - I skolgrammatikor kallas det vanligen för ackusativobjekt.

Subjekt, objekt och predikat är exempel på olika satsdelar, dvs olika syntaktiska funktioner. Ett visst ord kan fungera som exempelvis subjekt i en sats, och som objekt i en annan:

(3) Mamma handlar mat.
subj

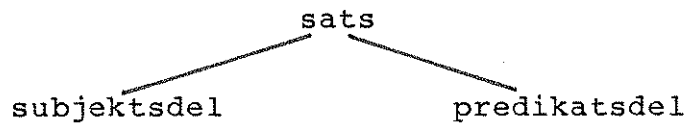
(4) Expediten hjälper mamma.
obj

Den syntaktiska funktionen hos ett ord eller en fras ska inte förväxlas med dess kategoritillhörighet. Den kategori ett ord tillhör kallas ordklass. "Mamma", "mat", "fisk" är alla medlemmar av klassen substantiv. Exempel på verb är "gråta", "springa", "handla". "60" (sextio) hör till klassen räkneord. Att definiera de olika ordklasserna är ett mycket gammalt problem inom språkvetenskapen. Traditionellt har tre olika typer av kriterier använts: semantiska (betydelsemässiga), morfologiska (formmässiga, såsom ords böjning) och syntaktiska (ordets funktion i en sats). (För en lättfattlig redogörelse för dessa och andra centrala begrepp se Östen Dahls Grammatik (1982)).

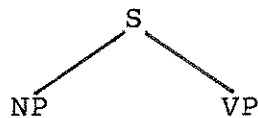
Även om det är viktigt att hålla isär begreppen kategori och funktion så finns det givetvis vissa samband mellan dem. Således visar exemplen ovan att det typiska huvudordet i subjektsdelen är hämtat från klassen substantiv och att predikatsdelens huvudord är ett verb. Detta samband avspeglar sig i beteckningarna på två fraskategorier: nonimalfras och verbfras. Vi ska nu se lite närmare på hur man inom modernare grammatikbeskrivning utnyttjar dessa frasklasser.

Vi så tidigare att en sats kan beskrivas som bestående av en

subjektsdel och en predikatsdel. Detta förhållande kan återges i ett sk trädidiagram:

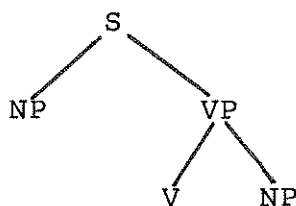

Det kan också beskrivas på följande sätt:

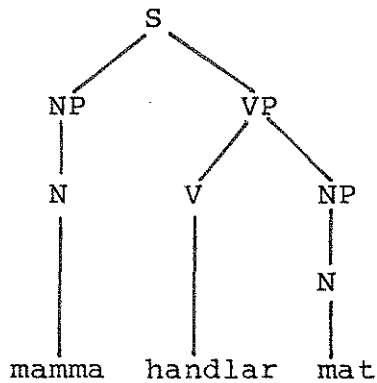

Diagrammet kan utläsas som att en sats består av en nominalfras och en verbfras. Förkortningarna NP och VP har övertagits från engelska efter "noun phrase" respektive "verb phrase". Vi ser här att subjektsdelen utgörs av en viss fraskategori, en nominalfras, och predikatsdelen av en verbfras. Av benämningarna på dessa fraskategorier kan vi gissa huvudordens kategoritillhörighet: nominalfrasen har ett substantiv som huvudord (efter latinets "nomen" = substantiv) och verbfrasen ett verb.

Exempel på nominalfraser är "mamma", "min mamma", "fisken", "den av Karlsson på Slätbaken fångade fisken". Verbfraser är "gråter", "springer fort", "handlar mat" och "hjälp mamma". I fraserna "handlar mat" och "hjälp mamma" ingår förutom verbformerna också ord av kategorin substantiv. En svensk verbfras kan tydligen bestå av ett enda verb ("gråter") eller ett verb plus ett substantiv ("hjälp mamma"). Men eftersom substantivet i verbfrasen kan föregås av olika bestämningar ("hjälp min villrådiga mamma") är det snarare så att verbfrasen kan bestå av ett verb plus en nominalfras. Detta kan åskådliggöras i diagramform på följande sätt:

Om V står för verb och N för nomen, dvs substantiv, kan strukturen hos satsen "mamma handlar mat" återges med följande diagram:

Till sist en kommentar om ordklassen pronomen. Själva termen "pronomen" kommer från latinets "pro-" (istället för) och "nomen" (substantiv). Det är emellertid inte ett substantiv utan snarare en hel nominalfras som ett pronomen kan sägas representera. Antag att vi vill beskriva situationen 'expediten hjälper min mamma' och att det redan av sammanhanget framgår vem det är som får hjälp. Det skulle kunna uttryckas med

(9) Expediten hjälper henne.

Det är således hela frasen "min mamma" som "ersatts" av ordet "henne", och inte enbart substantivet, ty vi säger inte på svenska "...hjälp min henne".

Såväl substantiv som pronomen kan alltså utgöra enda ordet i en nominalfras och fungera som t.ex. subjekt eller objekt i svenska. Det förekommer förövrigt att också verb kan fungera som subjekt.

(10) (Att) springa är jobbigt.

Om vi nu för tillfället lämnar den syntaktiska strukturen hos satserna och övergår till att se på deras betydelse, så kan de delas in i två typer när det gäller vilken sorts situation de beskriver. Satserna (1) - (5) beskriver dynamiska situationer. Med dynamisk situation avses någon form av skeende eller

handling, dvs att något händer eller någon agerar. Satserna (6) - (8) beskriver inte skeenden utan olika statistiska förhållanden såsom tillstånd, egenskaper, relationer. Kanske kan vi betrakta 'är vaken' som ett tillstånd, 'är snäll' som en egenskap, och 'är professor' som en relation.

Skillnaden mellan dynamiska och statistiska satser framgår tydligt vid en jämförelse mellan "mamma väger fisken" och "mamma väger 60 kilo", där den förra satsen är dynamisk och den senare är statisk.

Den semantiska (betydelsemässiga) skillnaden mellan verbfraserna "väger fisken" och "väger 60 kilo" avspeglas även i deras syntaktiska struktur. I "väger fisk" är "fisk" objekt, men i "väger 60 kilo" är "60 kilo" bestämning till väger. Att satserna verkligen har olika syntaktiska egenskaper framgår om man försöker konstruera passiva motsvarigheter till dem:

- (11) Fisken vägs av mamma.
- (12) * 60 kilo vägs av mamma.

Den statistiska satsen låter sig inte passiveras.

Det är mycket lätt att hitta exempel på svenska verb som betecknar dynamiska situationer. Däremot är det mindre vanligt att verb betecknar statistiska situationer. Sådana verb kallas i det följande stativa verb. Exempel är "bo", "existera", "rymma" ('innehålla'), "veta", "äga". (Se vidare uppsatsen om verb och adjektiv!) De verbformer man annars hittar i statistiska satser är vanligen någon form av det så kallade kopulaverbet "vara" som i exemplen (7) och (8).

Som framgår av uppställningen på sidan 1 är predikatsdelen i (7) och (8) "är snäll" respektive "är professor". Vad har då orden "snäll" och "professor" för syntaktisk funktion? Traditionellt kallas de predikatsfyllnad, vilket dock inte är en särskilt lyckad term. Den antyder ju att orden "snäll" och "professor" här skulle fungera som en sorts utfyllnad till predikatet "är". Egentligen är det väl tvärtom. Den verkliga utsagan står "snäll" och "professor" för, medan "är" snarare kan betraktas som en utfyllnad. I svenska språket kan dock inte ord som "snäll" och "professor" fungera som predikat. Vi

(I) []Jt°/cJt° (ALLA ↓↑)

(IV) []Jt°/cJt°)Jt°

Huvudordet i predikatsdelen i (I) är ett verb. Till vilken kategori hör)Jt° i (IV)?

Om vi först jämför satsernas betydelse så kan vi konstatera att (I) beskriver en dynamisk situation. Den skulle kunna vara svar på frågan 'vad gör hon'. Predikatet i (I) är ett durativt verb som betecknar en handling som är utsträckt i tiden. (IV) däremot är en statisk sats som utsäger något om en egenskap hos referenten till "mamma". Det är frestande att kalla för adjektiv men frågan är om det är en korrekt beskrivning av dess kategoritillhörighet. Det förefaller för närvarande rimligare att kalla tecknet i fråga för ett stativt verb. Ovan nämndes i förbigående problemet med att definiera ordklasser, och det är till det vi nu måste återvända.

När det gäller svenska finns det flera skäl till att vi skiljer på kategorierna verb och adjektiv. De morfologiska är kanske de mest iögonenfallande. Verb har tempusböjning, adjektiv har kongruensböjning och kan kompareras. Vidare har verb och adjektiv olika syntaktiska egenskaper av vilka vi redan nämnt en: verb kan ensamma utgöra predikat i en sats, det kan inte adjektiv. En annan skillnad är adjektivens attributiva användning, dvs att de kan stå som (framförställd) bestämning till substantiv i nominalfrasen. En semantisk skillnad slutligen är att adjektiv betecknar statiska situationer, egenskaper, medan typiska verb betecknar handlingar och skeenden. (Se även Ahlgren, 1984:30!)

Svenska teckenspråket däremot ser ut att vara ett av de språk i världen som saknar klassen adjektiv. Om man hävdar att teckenspråket har adjektiv måste man kunna anföra vilka skillnader som i så fall finns mellan verb och adjektiv, dvs ange vilka morfologiska, syntaktiska och/eller semantiska olikheter som finns. För närvarande har vi inte hittat sådana vägande olikheter att vi har anledning att postulera klassen adjektiv.

Det är klart att det finns vissa skillnader mellan olika grupper av verb i teckenspråket, i den meningen att alla inte uppför sig exakt lika, men det gäller även för svenskans verb. Verb kan t ex indelas i undergrupper, subkategoriseras, enligt hur många nominalfraser de normalt konstrueras med. "Gråta" kallas enligt den indelningen för ett enställt eller intransitivt verb, och tar bara en nominalfras (x gråter). "Hjälpa" är ett tvåställt eller transitivt verb och som alltså tar två nominalfraser (x hjälper y). "Ge" som tar tre nominalfraser kallas ibland dubbelt transitivt eller treställt (x ger y till z).

Den subkategori verb som är avgörande för vårt resonemang är de intransitiva verben. (I) och (IV) är satser med sådana tecken. De är syntaktiskt likartat konstruerade men det finns en tydlig semantisk skillnad mellan dem i och med att (I) är dynamisk och (IV) är statisk. Men det finns ändå ingen anledning att anta att predikaten i satserna skulle vara av olika kategori. Vi kan beskriva dem som att i (I) är predikatet ett intransitivt, icke-stativt verb, i (IV) är det ett intransitivt, stativt verb. - Jämför med de båda svenska satserna "mamma väger fisken" och "mamma väger 60 kilo"! De har visserligen inte enställa verb, men belyser ändå hur verb av likartade subkategorier kan vara såväl icke-stativa som stativa.

Antag att vi fann att vissa verbliknande predikat i statiska satser (stativa "verb"), men inte alla, också kunde stå som bestämning till substantiv i nominalfrasen. Vi skulle då ha skäl att säga att de intransitiva stativa "verben" i själva verket utgjorde två olika klasser och att de som kunde stå attributivt alltså var adjektiv. Den typen av skillnader har vi inte hittat. De enda bestämningar vi funnit i nominalfrasen i det videoinspelade teckenspråksmaterial vi hitintills analyserat är räkneord och vissa pronomen (TVÅ SYSKON; MIN MAMMA; MÅNGA BARN).

Inte har vi heller sett olika grupper av intransitiva stativa tecken som uppför sig morfologiskt olika och som skulle tyda på att de fördelade sig på två olika ordklasser. De morfologiska skillnader som vi ser hos intransitiva verb, klarar distinktionen stativ - icke-stativ av att beskriva.

Vi har alltså för närvarande inga vägande skäl att påstå att teckenspråket har klassen adjektiv. Det finns en del talade språk vars adjektivklass omfattar endast 3 - 20 ord (Dixon, 1977). Det kan hända att svenska teckenspråket hör till den gruppen av språk, men det är ännu inte undersökt om så är fallet.

Vi har ovan sett att det inte finns ett ett-till-ett-förhållande mellan ords och teckens semantiska och grammatiska egenskaper. Det är naturligtvis inte förvånande eftersom det rör sig om två olika språk. Men den här bristande överensstämmelsen är förklaringen till att jag här har försökt undvika att använda svenska ord som namn på tecken - det kan ju locka läsaren att uppfatta tecknets ordklassstillhörighet som densamma som ordets. Skriver man SNÄLL tror man att tecknet som symboliseras av det är ett adjektiv eftersom ordet är det. VARA-SNÄLL är isåfall en bättre beteckning på det intransitiva stativa teckenspråksverbet. Tecknet [J]★•↑ (se fig 7) skulle väl spontant komma att återges med ordet GENERAD, men borde rätteligen kallas BLI-GENERAD eftersom detta verb i teckenspråket betecknar inträdandet i tillståndet 'vara generad'. Det framgår inte om man använder det svenska adjektivet som namn på tecknet.

Allra sist en kommentar om ordföljdens funktion i teckenspråk och svenska. I de få teckenspråksexempel som diskuterats här har subjektsnominalfrasen utgjorts av ett substantiv. Om vi istället har ett pronomen som subjekt blir ordningen omvänd, dvs subjektet står då efter predikatsdelen. Satserna III ('mamma gråter') och IV ('mamma handlar mat') kan då se ut så här:

(V)	(A)LLA ♀↑: L★	svensk översättning
Hon gråter.
(VI)	J2A1 ♀•: UA1 ♀: L★	Hon handlar mat.

(Se Ahlgren denna volym för en jämförelse mellan pronomen i svenska och teckenspråk!)

I teckenspråket står vanligtvis det substantiviska subjektet

före predikatsdelen, det pronominella efter (se uppsatsen om satsstruktur). I svenska däremot står substantiviska och pronominella subjektet på samma plats:

- (1) Mamma gråter.
- (15) Hon gråter.

Om en svensk sats har subjektet efter predikatet kan det bli ha till funktion att signalera att yttrandet är en fråga:

- (16) Gråter mamma(?)
- (17) Gråter hon(?)

I motsvarande så kallade ja/nej-fråga på teckenspråk har tecknen samma ordningsföljd som i påståendesatsen. Frågesatsen markeras där med en särskild icke-manuell markör, i vilken bli höjda ögonbryn ingår som en komponent. - För en beskrivning av olika satstyper i teckenspråket, se Bergman 1982.

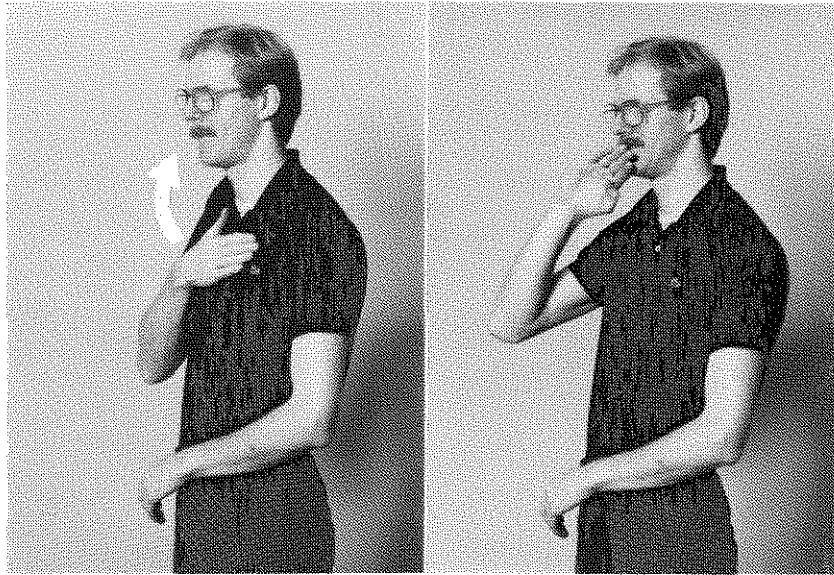

Fig 1)

[[J*•/cJ*•

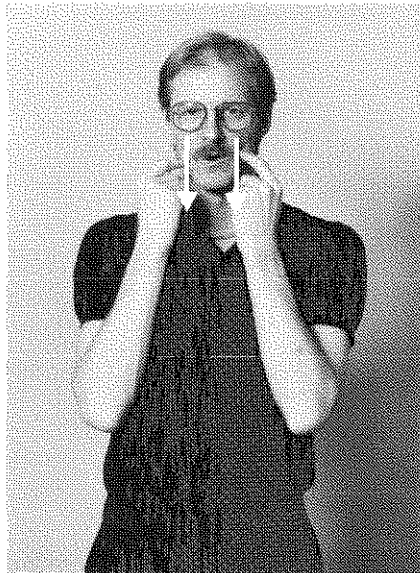

Fig 2)

(O)ALLA ↓t'

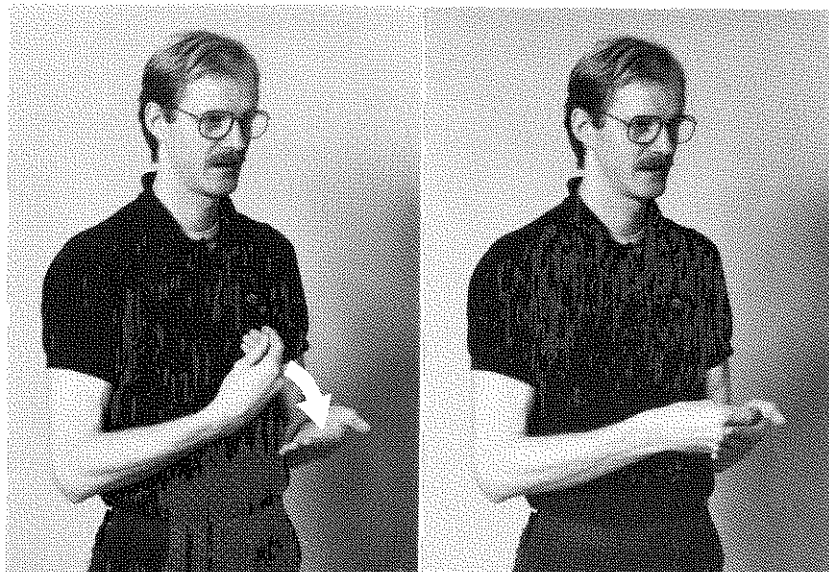

Fig 3)

JzAt ω* :

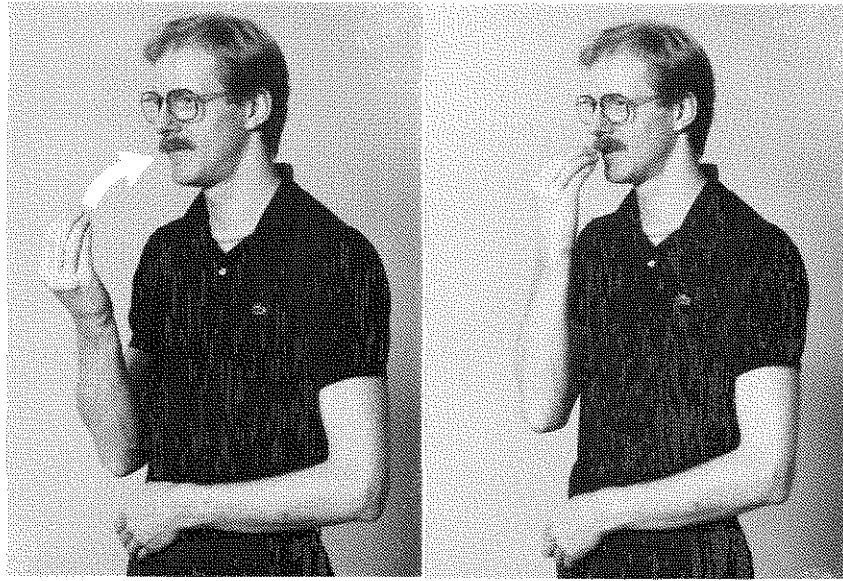

Fig 4)
UA↑↗*

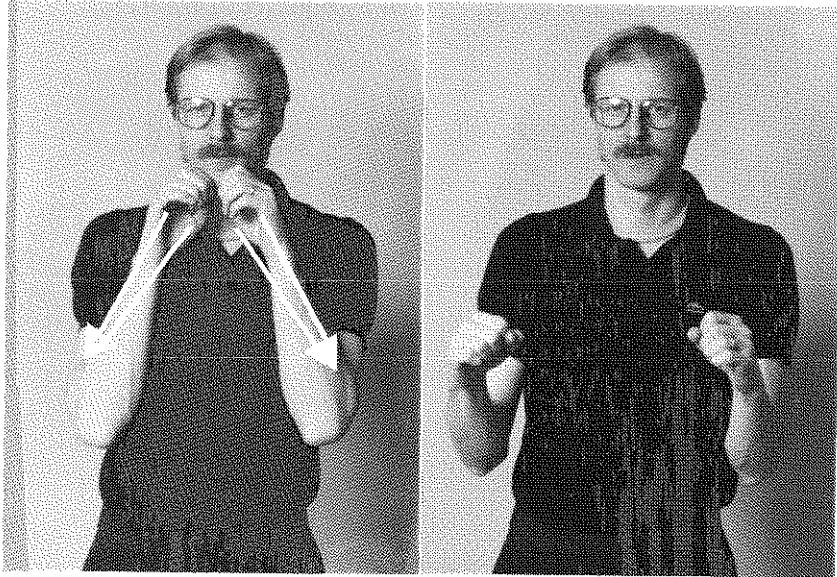

Fig 5)
∪↑SS↑°↗↘G

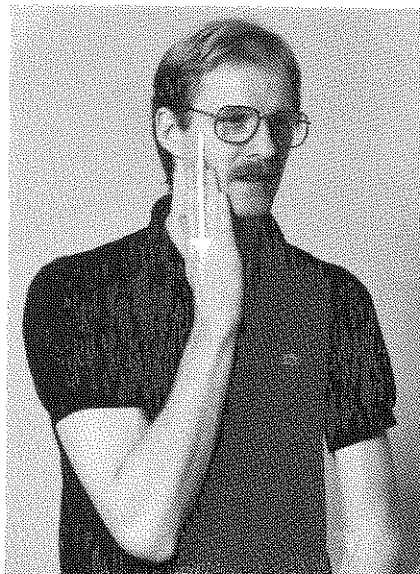

Fig 6)
)J↑↓

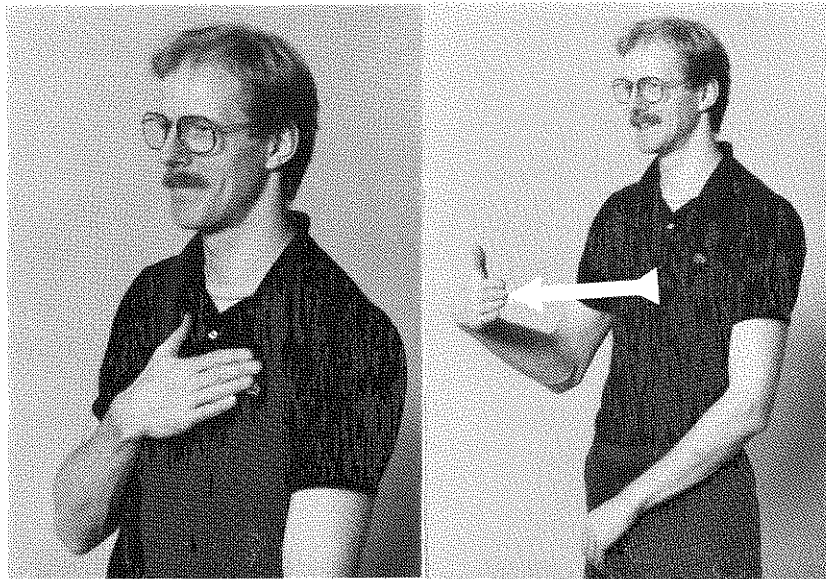

Fig 7)
[]J*↑

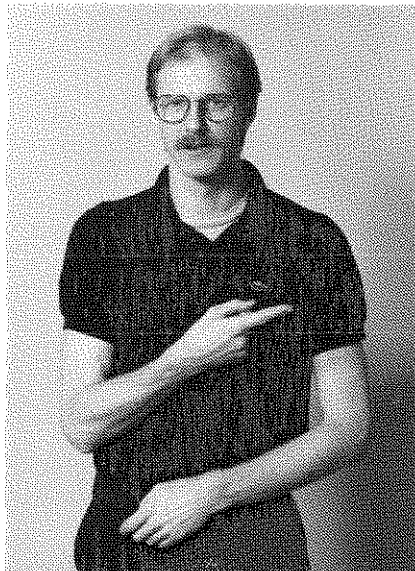

Fig 8)
L*

Teckendemonstration: Lars Wallin
Foto: Johan Fogelquist

Se FoT X för en beskrivning av teckenskriften!

Brita Bergman
Lars Wallin

SATSSSTRUKTUR I DET SVENSKA TECKENSPRÅKET

Översättning från engelska till svenska:
James Schmale

Den här uppsatsen är en lätt reviderad version av ett föredrag presenterat vid III International Symposium on Sign Language Research, Rom 22-26 juni 1983. Den ursprungliga engelska versionen ingår i symposierapporten.

Arbetet har finansierats av Riksbankens jubileumsfond (RJ 79/206) och Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (F540/83).

SATSSTRUKTUR I DET SVENSKA TECKENSPRÅKET

Vid analys av satsstrukturen hos ett tecknat språk (snarare än ett talat) måste två dimensioner av den språkliga uppbyggnaden tas i beaktande, nämligen den temporala och den spatiala utsträckningen. Den temporala organisationen är både sekventiell och simultan, dvs. språkets betydelsebärande enheter kan dels följa på varandra i tid, dels förekomma samtidigt. Med spatialitet menar vi utnyttjandet av det tredimensionella rummet framför den tecknande där händerna utför rörelser i eller mellan vissa positioner. Denna spatio-temporala utsträckning hos ett naturligt teckenspråk innebär alltså att symbolerna förhåller sig till varandra såväl rumsligt som tidsmässigt. Vi måste alltså fastställa om, och hur, dessa två organisationsprinciper samspelar.

Grammatiska relationer, dvs syntaktisk funktion hos nominalfraser kan markeras av ordföljd, med pre- eller post-positioner, samt med hjälp av kausböjning eller kongruensböjning av verb. Svenska teckenspråket utnyttjar både ordföljd och verbkongruens.

I det följande kommer vi först att diskutera grundläggande ordföljd; därefter beröra lokalisation, dvs. bruket av referenspunkter i olika positioner framför eller på den tecknandes kropp; ge några exempel på verbkategorier med avseende på lokalisationsböjning och slutligen visa hur verbens kongruensböjning samverkar med strykning av nominalfraser och bruket av pronomen.

Materialet till denna studie utgörs av videoupptagningar av samtal samt några monologer. Som det har påpekats i beskrivningar av andra teckenspråk (Friedman 1976; McIntire 1980) finner man i den typen teckenspråksmaterial sällan satser där alla nominalfraser manifesteras av substantiv. De relativt få sådana satser som vi har funnit (och andra som kommer att diskuteras nedan), tyder emellertid på att det svenska teckenspråkets ordföljd är SVO - samma som svenskans. (Satser med topikaliserade fraser ingår inte i den här studien).

Låt oss se på några exempel på transitiva satser med substantiviska nominalfraser:

- (1) GUNILLA AVGUDA ANDERS PEK-h ¹⁾
Gunilla avgudade Anders.
- (2) IGELKOTT/PAPPA FRÅGA POSSESSIV-mv FRU
Igelkottspappan frågade sin fru.
- (3) BARN VET-INTE V-E-R-B
Barn vet inte vad verb är.
- (4) MAMMA VISPA RÖD/STRÖM, VISPAx3
Mamma vispade blodet. (Vid grisslakten.)

Det är emellertid vanligare att finna att åtminstone en av nominalfraserna uttrycks med ett pronomen:

- (5) PEK-c LEKA POSSESSIV-c BROR
Jag lekte med min bror.
- (6) PEK-c HA TÄLT/BORD
Jag hade ett campingbord med mig.

Satserna (1) - (6) är alla exempel på ordningen SVO. Det verkar också vara den vanligaste ordningen även i satser med transitiva verb som tar satskomplement (objektsbisatser):

- (7) PEK-c TRO POLIS FÅ-TAG-PÅ-mh-c
Jag trodde polisen skulle komma och ta mig.

En annan mycket vanlig ordföljd är VOS:

- (8) HA BIL PEK-c
Jag har bil.
- (9) _____^f
SKA SKJUTA MIG PEK-h
Ska han skjuta mig?

nominalfras. Följande exempel är antingen intransitiva satser med bibehållet subjekt eller transitiva satser i vilka subjektet eller objektet har strukits. Intransitiva satser har en stark tendens att ha SV-följd när subjektet har ett substantiv som huvudord. Har satsen istället pronominellt subjekt är ordföljden vanligtvis VS:

(14) POSSESSIV-c FASTER GRAVID
Min faster är med barn.

(15) VERKLIGEN MODIG PEK-h
Han är verkligen modig.

Exempel på transitiva satser där den ena nominalfrasen strukits är:

(16) FRÅGA DOKTOR PEK-mv 2)
Hon ('mamma') frågade doktorn.

(17) HÄMTA J-Ä-S-T SMÖR V-E-T-E-M-J-Ö-L SALT
S-T-R-Ö/SOCKER
Jag tog fram jäst, smör, vetemjöl, salt och strösocker.

(16) och (17) har strukna subjekt och är således VO-satser. I båda dessa satser är subjektet koreferentiellt med subjektet i föregående satsen. Det är mycket vanligt att ett koreferentiellt subjekt stryks. Det förekommer även i fall där den föregående satsens subjekt är struket, vilket kan resultera i kedjor av verb eller subjektlösa satser (jmf "seriated or linked verbs", McIntire 1980). - Subjekten behöver inte ha samma semantiska roll i sådana satser. Ett struket subjekt kan ha rollen som upplevare i sats A och agent i följande sats B och ändå vara struket i sats B. Detta illustreras av de två på varandra följande verben, BLI-RÄDD och FLY (som tecknats omedelbart efter den sats som är vårt exempel 7).

Vi har också funnit satser med transitiva verb där objektet strukits:

(18) DOKTOR ANTECKNA
Doktorn antecknade det ('personnumret').

(19) MAMMA FÅ-TAG-PÅ-m-c
Mamma hittade mig.

I (18) och (19) är ordföljden SV medan (20) är exempel på VS-följd i en transitiv sats med struket objekt:

(20) FLYTTA-TUNT-PLATT-LODRÄTT-FÖREMÅL-mv-m PEK-c
Jag ställde det ('receptet') framför mig.

I satserna (19) och (20) används emellertid böjda verbformer, vilket anges av positionsmarkeringarna efter verbeteckningarna, och det gör att ordföljden inte är den enda markören av nominalfrasernas grammatiska relation. I t.ex. (20) inleder verbtecknet sin rörelse i positionen "mv" där det tidigare har etablerats en referenspunkt för 'recept', vilket gör att vi kan identifiera det strukna objektets referens.

Innan vi kommer in på satser som helt saknar ytligt manifesterade nominalfraser, ska vi se närmare på det ovannämnda användandet av positioner framför den tecknande och hur de används vid verbkongruens. Närvarande, verkliga referenter kan man referera till genom att peka i riktning mot deras respektive positioner (deiktisk referens). För att referera till icke-närvarande referenter kan den tecknande etablera referenspunkter i vissa positioner framför sig eller på kroppen. En pekning i riktning mot en sådan etablerad referenspunkt används för anaforisk referens. En (bestämd?) nominalfras kommer således att ha sin referent närvarande i talsituationen eller vara förknippad med en referenspunkt. - Vi har i andra sammanhang diskuterat olika sätt att etablera referenspunkter, bl.a. direkt lokalisation (ett substantivtecken - se DIKE i (10) - utförs direkt i den positionen), lokalisation genom pekning, blickriktning och pronomen (Bergman, 1980). För mer detaljerade beskrivningar se t.ex. Wilbur 1979; Baker & Cokely 1980.

Det är inte bara vid anaforisk referens som referenspunkterna kommer i bruk utan också vid verbens kongruensböjning, dvs för angivande av nominalfrasernas grammatiska relationer. Verb-

kongruensen markeras med den typ av manuell teckenmodifikation som har kallats lokaliseringsbøjning (Engberg-Pedersen, Hansen & Kjaer Sorensen, 1981) och som omfattar olika typer av riktnings- och positionsmodifikationer av vissa verbs teckenform. I sin beskrivning av morfologiska egenskaper hos verb i det amerikanska teckenspråket diskuterar Fischer och Gough (1978) bl.a. följande formella egenskaper hos verbtecknen:³⁾

- a) "Directionality - whether the verb moves in direction of one or more of its arguments, and if so which; (...)"
- b) "Incorporation of location⁴⁾ - whether the verb sign is performed closer than neutrally to the location, real or established, of the referent of one of its arguments."
- c) "Reversibility - whether the orientation of the hand(s) changes depending on location of its arguments; (...)"
(SLS 18:17-48)

Engberg-Pedersen et al (1981) har i sin analys av danskt teckenspråk ett något annorlunda synsätt. De delar in verben i följande kategorier:⁵⁾

- (i) retningsbøjbare
- (ii) punktlokaliserbare
- (iii) stationære
- a) reversible
- b) direktionelle

Trots likheter i terminologin med den amerikanska studien lägger den danska mindre vikt vid formella egenskaper hos dessa verbmodulationer men desto mer vid funktionella aspekter. Således definieras "retningsbøjbare verb" som verb som kan kongruera med två referenspunkter ("verber, hvis udgangsposition og slutposition svarer til to repræsentanter"). Skillnaden mellan underkategorierna direktionella och reversibla är dock formell. Den förstnämnda modifierar bara rörelseriktningen, medan reversibla verb, utöver denna modifikation, även ändrar attityd. Svenska exempel på riktningsbøjda verb är FÅ-TAG-PÅ, H-E-M ('gå hem'), FLYTTA, UNDERVISA, BESÖKA, VÄCKA.

Riktningsbøjda verbs utförande kan ses som en återspeglning av

satsens SVO-följd. Med detta menar vi att rörelsen i sådana tecken (exv. FÅ-TAG-PÅ) startar i agentens referenspunkt som på så sätt markeras som subjekt, och avslutas i objektets referenspunkt. Exempel: subjekt-FÅ-TAG-PÅ-objekt (som i satserna 7 och 19). Undantag finns, exv. objekt-VÄRVA-subjekt.

Punktlokalisierbara verb kongruerar med positionen för bara en representant (referenspunkt) enligt Engberg-Pedersen et al (1981). Denna kategori delas inte in i några formella underkategorier.

Det svenska transitiva tecknet TITTA-PÅ är till sin form punktlokalisierbar eftersom det utförs i agentens referenspunkt. Det är också "reversibelt" till sin form eftersom artikulatorn ändrar attityd: V-handens fingrar (pek- och långfinger) är riktade mot en annan referenspunkt och kongruerar således med objektet. Genom att tecknet TITTA-PÅ alltid använder både punktlokalisering (kongruens med subjektet) och attityd (kongruens med objektet) karaktäriseras det av "locality" och "reversibility" i Fischers och Goughs bemärkelse. Enligt den danska modellen kan emellertid TITTA-PÅ inte kallas punktlokalisierbar eftersom det kongruerar med positionerna för två referenspunkter. Inte heller kan det klassificeras som ett riktningsböjt (reversibelt) verb eftersom det saknar horisontell rörelse som ändrar riktning. Vi har för närvarande ingen alternativ kategoriindelning att föreslå.

Stationära verb lokaliseringsböjs inte i tecknets manuella komponent. Stationära verb kan dock kongruera med en referenspunkts position genom blickriktning eller rollskifte (Engberg-Pedersen et al 1981). Lokaliseringsböjning är för de flesta stationära verb omöjlig av formella, fonologiska skäl. Dessa tecken har sitt artikulationsställe på den tecknandes kropp. Svenska exempel är TRO, LÄRA-SIG (pannan); AVLÄSA, LEKA (nedre delen av ansiktet); VARA-MODIG, VÄNTA (brösten).

Det finns också tecken som utförs med manuellt artikulationsställe (GÅ) eller i det neutrala artikulationsstället (ÅKA) som är stationära i den meningen att de inte kongruerar med någon referenspunkt. Dessa tecken kan ändå ses utföras på

olika platser inom det neutrala artikulationsstället men då är det ett resultat av assimilation (med andra tecken eller av mottagarens placering). Denna assimilatoriskt betingade förändring ska alltså inte förväxlas med en morfologisk process - den fungerar inte som kongruensböjning.

Låt oss efter den här ganska långa utvecklingen återvända till satser som består av enbart ett verb. Utifrån det som ovan har sagts om verb, kan vi förvänta oss att bland de satser i vilka alla nominalfraser har strukits ändå hitta både intransitiva och transitiva verb. Eftersom vissa verb kan kongruera med positionerna för två referenspunkter och således markera t.ex. subjekt och objekt, har ett enda verb möjlighet att ange såväl referensen som den grammatiska relationen hos de strukna nominalfraserna. Låt oss se på ett sådant exempel. Den tecknande berättar om hur han som liten brottades med sin bror. 'Broderns' referenspunkt är "m"; "mh" är referenspunkt för 'träsoffa'. Han tecknar:

(21) KNUFFA-c-m MÄNNISKA-FALLA-BAKLÄNGES-m-mh

Det strukna subjektet för KNUFFA är inte koreferentiellt med subjektet i den föregående satsen (vilket är SOFFA), så det är bara genom verbkongruensen som mottagaren kan identifiera subjektets referens. Rörelsen i KNUFFA startar i position "c" och slutar i position "m", här referenspunkten för 'bror'. Eftersom KNUFFA är ett riktningsböjt verb med "s-v-o-struktur" betyder den första satsen 'jag knuffade honom'. Det strukna subjektet till MÄNNISKA-FALLA-BAKLÄNGES är koreferentiellt med objektet för KNUFFA och att det syftar på brodern framgår av att rörelsen börjar i position "m". Rörelsen i MÄNNISKA-FALLA-BAKLÄNGES avslutas i mh-positionen, dvs kongruerar med det lokativa objektets referenspunkt. (21) betyder således 'jag knuffade honom och han föll baklänges mot soffan'.

I anslutning till den här diskussionen om strukna nominalfraser ska vi slutligen nämna en iakttagelse beträffande bruket av pronomen. Nominalfraser kan manifesteras av en fras med ett substantiviskt huvudord eller med ett pronomen. Den grammatiska relationen mellan en nominalfras och verbet kan alltså, som framgått ovan, markeras med ordföljd eller verbkongruens. Vad vi emellertid också funnit är att om ett

verb kongruerar med referenspunkten för ett av dess argument, kan den nominalfrasen antingen uttryckas med en fras som har ett substantiv som huvudord eller strykas. Den uttrycks då inte med ett pronomen. Se satserna (19), (20), (21)! Sats (20) är av särskilt intresse då den innehåller både en kongruensmarkering och ett pronomen:

- (20) FLYTTA-TUNT-PLATT-LODRÄTT-FÖREMÅL-mv-m PEK-c
Jag ställde det ('receptet') framför mig.

Det är emellertid viktigt att lägga märke till att verbet kongruerar med (referenspunkten för) det strukna objektet och inte med subjektet. Detta förklarar varför ett pronomen ändå används i den sistnämnda nominalfrasen. - Jämför även satserna (5) - (11) där vi finner pronomen. Alla dessa satser har stationära verb.

Wilbur (1979:132), som citerar Kegl, talar om "flexibilitetsvillkoret":⁶⁾ "The more inflected the verb is, the freer the word order may be." Om man med "fri" menar att ordföljden inte styrs av den syntaktiska strukturen, kan detta gälla även för det svenska teckenspråket. Men eftersom ordföljd också bestäms av pragmatisk funktion, dvs. ordföljden kan även ange informationsstrukturen, vore det förhastat att i det här skedet säga någonting definitivt om "fri" ordföljd. Ordföljdens pragmatiska funktion i det svenska teckenspråket har ännu inte studerats.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att vi funnit ett samspel mellan satsstruktur och verbkategori. Våra nuvarande data tyder på att satser som innehåller stationära verb tenderar att markera grammatiska relationer linjärt med ordföljd, medan satser som innehåller lokalisationsböjda verb är mindre beroende av ordföljd - de kan till och med så att säga undvara ordföljd, vilket sker vid strykning av nominalfraser. I denna samverkan mellan ordföljd och verbkongruens börjar vi ana hur språket ekonomiskt utnyttjar sin temporala och spatiala dimension för grammatiska ändamål.

Brita Bergman

VERB OCH ADJEKTIV: NÅGRA MORFOLOGISKA PROCESSER
I DET SVENSKA TECKENSPRÅKET

Översättning från engelska till svenska:
James Schmale

Den här uppsatsen är en lätt reviderad version av ett föredrag presenterat vid II International Symposium on Sign Language Research, Bristol 19-25 juli 1981. Den ursprungliga engelska versionen ingår i symposierapporten utgiven av Kyle, J. & B. Woll (1983).

Arbetet har finansierats av Riksbankens jubileumsfond (RJ 79/206).

VERB OCH ADJEKTIV: NÅGRA MORFOLOGISKA PROCESSER I DET SVENSKA TECKENSPRÅKET

Med morfologiska processer menar vi förändringar i tecknens form som leder till systematiska förändringar i tecknens betydelse. När vi studerar dessa processer måste vi därför ta i beaktande åtminstone följande tre faktorer: den form förändringen har, den betydelse som förknippas med förändringen och den klass av tecken på vilken processen verkar.

Matthews (1974) delar in morfologiska processer i tre formella huvudkategorier: affixering, reduplikation och modifikation. I de nordiska språken, liksom i engelskan och franskan är den typiska formförändringen ett tillägg av ett eller flera ljudsegment till en stam: affixering. En liknande process förekommer i tecknad svenska (Bergman, 1977) men inte i det svenska teckenspråket, som istället har flera typer av reduplikation och andra processer som vi kan samla under beteckningen modifikation.

När det gäller talade språk innebär reduplikation att en del av eller hela ordet upprepas två eller flera gånger. Således skiljer sig reduplikation från affixering genom att den reduplicerade formen varierar från ord till ord medan däremot samma affix kan förekomma på en hel klass av ord. Med modifikation, eller stamförändring, avses förändringar av typen omljud och avljud.

Jag har i den här studien¹⁾ koncentrerat mig på fem olika förändringar i teckenformen: snabb reduplikation, långsam reduplikation, initialstopp, dubblering och initialpaus. Dessa förändringar i tecknens form begränsar sig inte till den manuella komponenten; som vi kommer att se kan de även innebära att ytterligare artikulatorer, exv munnen eller huvudet, kommer i bruk.

I svenska teckenspråket förekommer åtminstone två typer av reduplikation: snabb och långsam (jfr Susan Fischers artikel

om reduplikation i amerikanskt teckenspråk, 1973). Det som skiljer den snabba från den långsamma reduplikationen är inte enbart hastigheten, som termerna antyder. Visserligen uppfattas den långsamma reduplikationen som långsammare än den snabba, men lika karaktäristisk är dess ojämna rörelse med uppehåll mellan varje upprepning. Exempel på tecken i mitt material som redupliceras på detta sätt är ROPA, DRICKA, SKRATTA, TITTA-PÅ, SPOTTA, LIDA, VÄNTA och GÅ.²⁾ En gungande rörelse i axlarna åtföljer ofta den långsamma reduplikationen (Fischer, 1973).

Snabb reduplikation ger ett intryck av högre hastighet, men kännetecknas därutöver även av en jämn, flytande rörelse. I mitt material uppträder den bl.a i DRICKA, BLI-GENERAD, ÄTA-MED-KNIV-OCH-GAFFEL, SPOTTA, TA-MEDICIN, VÄNTA och GÅ.

Reduplikation kan även förekomma på tecken som redan i sin grundform har upprepade rörelser, t.ex. VÄNTA. I ett sådant tecken redupliceras inte hela grundformen utan bara en av dess rörelsecykler. "Modulationer tillämpas på en rörelseenhet istället för på grundformen" (Supalla & Newport, 1978). Ett annat mycket vanligt tecken i materialet som också har en upprepad rörelse i sin grundform är GÅ. Om det var tecknets grundform som reduplicerades skulle antalet rörelser i en reduplicerad form vara jämnt. Så är inte fallet; det vanligaste antalet rörelser vi har sett i GÅ är tre.

Den formförändring som kallas dubblering innebär helt enkelt att tecken som i vanliga fall utförs med enkel artikulator får ytterligare en manuell artikulator och alltså utförs med båda händerna. I tecken med dubblerad manuell artikulator rör sig händerna antingen simultant eller växelvis. Den simultana rörelsen har iakttagits i t.ex. ARG, V-A-N, ROLIG, TITTA-PÅ. När dubblerade tecken har växelvisa rörelser är de i regel kombinerade med reduplikation: H-E-M, U-T, TITTA-PÅ, RESA, STICKA-IVÄG.

Den fjärde formförändringen jag studerat är initialstoppet: artikulatorn (enkel eller dubbel) intar sin startposition som om den skulle börja utföra rörelsen, men hejdar sig i detta initialskede utan att fullfölja rörelsen. Det ser ut som om hela artikulationsaspekten har slopats och därför verkar det

som om tecknet överhuvudtaget inte utförs. Några av de tecken som modifieras på detta sätt åtföljs av öppen mun och med blicken och huvudet riktade åt sidan eller neråt. Denna modifikation har iakttagits på SLÅ, KASTA, UNDERVISA, SKJUTA-MED-GEVÄR, TECKNA, KLÄ-AV-SIG.

I initialpausen slutligen börjar artikulationen med en kort paus och tecknet slutförs sedan relativt snabbt: KALL, DÖV, ARG, V-A-N, FRÄCK. En del av denna modifikation utgörs av en huvudrörelse: huvudet vänds bort från den artikulerande handens läge vid tecknets början för att sedan snabbt vridas tillbaka.

Efter att ha identifierat fem återkommande formförändringar kan vi försöka avgöra vilka betydelseförändringar de leder till. För att kunna beskriva dessa betydelseförändringar och på vilka klasser av tecken processerna verkar måste vi dock först i korthet nämna något om betydelsen hos de tecken som berörs.

Av de teckennamn som använts i det föregående, och som har åtminstone en del av sin betydelse gemensam med respektive tecken, framgår att de flesta betecknar handlingar och att några uttrycker tillstånd eller egenskaper. I enlighet med Lyons beskrivning (1977) av predikats denotata kan vi tala om två huvudtyper av situationer: statiska och dynamiska. Dynamiska situationer kan i sin tur delas in i två kategorier beroende på situationens utsträckning i tiden: processer, som sträcker sig över en viss tid, och händelser, som är momentana. Processer och händelser under kontroll av en agent kallas handlingar (Lyons "actions").

Verb kan sedan i sin tur kategoriseras efter de olika situationstyper de betecknar:

<u>situation</u>	<u>verb</u>
tillstånd	stativt
process	durativt
händelse	punktuellt

Vanliga svenska stativa verb är "veta", "äga" och "väga" (= ha en viss vikt). Exempel på tillståndsbetecknande tecken är ARG, V-A-N, KALL, DÖV (mera om dessa senare).

SKRATTA, LIDA, VÄNTA, GÅ m fl betecknar processer och är alltså durativa verb. Denna verbtyp kan användas tillsammans med sådana tidsuttryck som 'i timmar' och 'hela dagen', medan punktuella verb, såsom ROPA, SPOTTA, TA-MEDICIN, istället kan förekomma med tidsbestämningar som KLOCKAN-ETT, PLÖTSLIGT och liknande.

Låt oss nu återvända till analysen av de tecken som tar långsam reduplikation och vilken betydelseförändring den leder till. De betecknar alla dynamiska situationer och bland dem finns både durativa och punktuella verb. Visserligen kan båda typerna översättas till svenska med fraser som "gick och gick" och "spottade och spottade". Skillnaden i betydelse orsakas emellertid inte av själva reduplikationen, utan beror på tecknens lexikala betydelse eller "aspektuella karaktär" (Lyons, 1977 s 706). Ett durativt verb som GÅ med långsam reduplikation anger att processen är utdragen: ungefär 'gå länge'. Ett punktuellt verb med långsam reduplikation uttrycker också den någon slags fortsättning, men anger att en händelse som inträffar 'om och om igen'.

I det svenska teckenspråket tycks de ovannämnda betydelseförändringarna hos verb vara regelbundna produktiva processer. De liknar en typ av morfologisk process som vi inte möter i svenskan: aspektböjning. Med aspekt menas "olika sätt att betrakta en situationens inre tidsmässiga uppbyggnad" (Comrie, 1976). Exempel på språk med grammatikaliserad temporal aspekt är de slaviska språken, turkiskan och naturligtvis engelskan med sin progressiva form ("I am eating"). Svensk verbmorfologi utmärks istället av den obligatoriska tempusböjningen, som anger vid vilken tid den omtalade situationen utspelas i förhållande till tidpunkten för yttrandet (samtidig med, före eller efter).

Det är frestande att beskriva dessa teckenspråkets processer som aspektböjning, vilket också Klima & Bellugi gör i sin beskrivning av det amerikanska teckenspråket (1979). Eftersom vårt svenska teckenspråksmaterial fortfarande är mycket begränsat undviker vi emellertid tillsvidare valet mellan distinktionen böjning och avledning och nöjer oss med den mera neutrala termen modulation (efter Pedersen, 1977).

De modulationer som är resultat av den långsamma reduplikationen kallar vi kontinuativ och iterativ aspekt. Ett durativt verb med långsam reduplikation moduleras för kontinuativ aspekt och anger då att situationen betraktas som utdragen i tiden.

(1) VI (lr-)GÅx4 LÅNGT

Vi gick och gick. Det var långt att gå.

Ett punktuellt verb med långsam reduplikation moduleras för iterativ aspekt med betydelsen 'om och om igen'.

(2) (lr-)ROPAx2 SVEN VAR

Jag ropade om och om igen: Sven, var är du?

Dessa modulationer verkar vara desamma som de Fischer beskriver i amerikanskt teckenspråk (1973). Detta gäller också den gungande rörelsen i axlarna som ofta åtföljer den långsamma reduplikationen och som även i svenskt teckenspråk betyder 'för mycket'.

Den snabba reduplikationens förändring av betydelsen är något lättare att beskriva hos punktuella verb än durativa. På punktuella verb kan den snabba reduplikationen betyda 'ofta' eller 'regelbundet' och vi kallar denna modulation habituell aspekt. Detta överensstämmer bra med bruket av denna modulation i en sådan kontext som 'brukade åka dit ofta' där tecknet STICKA-IVÄG utförs med snabb reduplikation. Se också följande exempel:

(3) MIN KUSIN ALLTID (sr-)KOMMA-INx2-mv-c³⁾

HINDRA-c-mv LÅST

Min kusin brukade komma in i mitt rum men jag hade dörren låst för att hindra honom.

Snabb reduplikation av durativa verb snarast förstärker tecknets aspektuella karaktär, betonar det pågående. Termen durationell får beteckna denna aspektmodulation (efter Klima & Bellugi, 1979).

- (4) (sr-)VÄNTAx4 STUND HÖJA-BENET-h
Vi väntade och efter en stund såg vi honom sticka fram benet bakom dörren.

Den preliminära analysen av snabb och långsam reduplikation kan vi sammanfatta i följande tabell.

<u>formförändring</u>	<u>durativa verb</u>	<u>punktuella verb</u>
snabb reduplikation:	durationell aspekt	habituell aspekt
långsam reduplikation:	kontinuativ aspekt	iterativ aspekt

En sista kommentar till formen hos dessa aspektmodulationer: några tecken som vi har observerat utförs med en gungande rörelse i axlarna men saknar manuell reduplikation: SKRATTA, TÄNKÅ, VÄNTA-MED-ARMARNA-I-KORS. Dessa tecken har två formella drag gemensamma: bibehållen kontakt och avsaknad av rörelse. Det innebär att händerna i tecknets grundform inte rör sig utan förblir i kontakt med artikulationsstället under hela teckenutförandet. Om t.ex. TÄNKÅ skulle få manuell långsam reduplikation (kontinuativ aspekt) skulle kontakten mellan pekfingeret och pannan behöva återtas flera gånger. Så utförs emellertid inte det reduplicerade tecknet, utan pekfingeret hålls kvar i kontakt med pannan medan axlarna utför rörelserna. - Detta ger stöd åt antagandet att morfologiska processer inte verkar på tecknets grundform utan på en underliggande form (Supalla & Newport, 1978).

Reduplicerade verb åtföljs ofta, dock inte alltid, av olika rörelser eller positioner hos munnen. Dessa orala element utgör inte en del av själva aspektmodulationerna utan tillför det modulerade tecknet ytterligare information, vanligen en beskrivning av på vilket sätt en handling utförs. De är exempel på icke-manuella lexikala element och eftersom de fungerar som bestämmingar till verb kallar vi dem orala adverb. - Inte heller detta är unikt för svenska teckenspråket; orala adverb finns också i det amerikanska teckenspråket (Baker, 1976; Baker & Cokely, 1980).

I de videoinspelade berättelser jag har analyserat förekommer två sådana adverb mycket ofta. Det ena är en stängd och lätt trutande mun ("mm" hos Baker & Cokely, 1980) som, när det är

bestämning till handlingsbetecknande verb, betyder 'som vanligt' eller 'avslappnat'. Detta adverb används vanligen tillsammans med durativa verb modulerade för durationell aspekt. Det andra orala adverbet utförs med spänd, orundad, "i-liknande" mun ("intense" hos Baker & Cokely, 1980) och betyder 'intensivt' eller 'med möda'. Det verkar även kunna användas för att uttrycka hög fart tillsammans med sådana tecken som CYKLA och SPRINGA i durationell aspekt. Detta kan, å andra sidan, vara en annan manuell modulation, eftersom rörelsen i tecknen då förefaller vara betydligt snabbare än den jämnt flytande reduplikation, som här kallats snabb reduplikation.

I samband med orala adverb vill jag ta upp ytterligare ett sätt på vilket munrörelser används tillsammans med reduplicerade verb, nämligen förekomsten av simultant producerade svenska ord. Man ser då munnen forma ett svenskt ord med ungefär samma betydelse som tecknet. Ordet utförs lika många gånger som de manuella reduplikationerna. I mitt material förekommer detta både med den snabba och den långsamma reduplikationen: LIDA (långsam), GÅ, ROPA och VÄNTA (snabb). Ordet är inte tempusböjt utan ser ut som en infinitivform. Dessa munrörelser påverkar dock inte det manuella tecknets betydelse (vilket ju orala adverb gör) och förefaller vara helt redundanta.

Vidare nu till den modifikation som kallas initialstopp och som också den är en modulation av durativa och punktuella verb. Den har observerats i SLÅ, KASTA, UNDERVISA, SKJUTA-MED-GEVÄR, TECKNA, KLÄ-AV-SIG och anger att en planerad handling inte blir av. Initialstopp används i sammanhang som 'skulle precis börja lektionen (UNDERVISA) men...' eller 'jag var just på väg att SLÅ honom när...'.

- (5) (is-)SKJUTA-MED-GEVÄR (is-)SKJUTA-MED-GEVÄR
OMÖJLIGT JAG (is-)SKJUTA-MED-GEVÄR
Jag försökte avfyra geväret, en gång, två gånger,
men det gick inte.

Jag känner inte till något annat språk där denna betydelse uttrycks med en morfologisk process, så i brist på en vedertagen term, kallar jag denna modulation "inhibitiv" aspekt.

När dubblering används på handlingsbetecknande verb tillför denna modifikation betydelsen 'varandra', dvs den uttrycker reciprocitet. En del tecken med lexikal reciprok betydelse har dubbel artikulator i sin grundform (KIVAS), men tecken som TITTA-PÅ och SKÄLLA-PÅ moduleras för att uttrycka att två eller flera personer samtidigt utför samma handling mot varandra.

Dubblerade tecken med växelvisa rörelser har kombinerats med reduplikation i alla de exempel jag har hittat och tycks då markera numerus (och/eller distributionell aspekt, Klima & Bellugi, 1979). Det bokstaverade tecknet U-T (ett punktuellt verb som betyder 'gå ut' eller 'lämna') modulerat på detta sätt får således betydelsen 'många går vid olika tidpunkter'. Om samma tecken dubbleras och utförs med en simultan, divergerande rörelse istället betyder det 'alla går samtidigt' och med ännu en modifikation kan det betyda 'ut härifrån, allihopa!'.

Initialpaus, slutligen är helt enkelt en gradmodulation som betyder 'mycket'.

(7) VERKLIGEN (ip-)DÖV PEK
Han är fullständigt döv.

Tecken som KALL, DÖV, ARG, ROLIG tar denna modulation. Att svenska adjektiv används som namn på dessa tecken antyder deras statiska betydelse och den här modulationen förstärker alltså deras grundbetydelse. Tecken med enkel artikulator tenderar att kombinera initialpaus med dubblering men detta är inte obligatoriskt. Dubblering tycks inte förekomma i tecken med artikulationsställe i huvudhöjd om detta är ett av ett par (t.ex. ena sidan av huvudet, som i DÖV) men kan förekomma vid tecken med hakan som ställe (RÄDD).

Jag har i denna uppsats gett några exempel på morfologiska processer i svenskt teckenspråk. Jag har dessutom försökt ange på vilka tecken dessa processer verkar och vad som händer med tecknens betydelse. Trots att jag bara har berört några få av de tänkbara kombinationerna av dessa processer, torde det ändå framgått, att de utgör ett mycket invecklat system i både

morfologiskt och semantiskt hänseende och att det mesta fortfarande återstår att göra inom detta område.

Innan jag slutar vill jag kommentera titeln, som egentligen är något missvisande. Den verkar förutsätta att det finns både verb och adjektiv i svenska teckenspråket; och det var också min hypotes i början av detta studium. En försiktigare, och förmodligen riktigare, titel skulle dock vara "Några morfologiska processer hos predikat i svenskt teckenspråk". Låt mig helt kort förklara detta.

I traditionella ordklassdefinitioner tillämpas semantiska, syntaktiska och morfologiska kriterier. Så betecknar t.ex. verb processer och händelser men även tillstånd, medan adjektiv betecknar egenskaper (semantiska kriterier). Det är emellertid mycket svårt att hävda att det finns en klar skillnad mellan de statiska situationer som kallas tillstånd och egenskaper. Med uteslutande semantiska kriterier går det inte att skilja verb från adjektiv. I språk som har både verb och adjektiv är det primärt syntaktiska och morfologiska egenskaper som skiljer dem åt. En sådan morfologisk distinktion i svenskan är att verb, men inte adjektiv, har tempusböjning. Följaktligen är det grammatiskt korrekt att på svenska säga "han är snäll", däremot inte "han snällar". Det betydelsetomma kopulaverbet "vara" blir istället bärare av tempusmorfemet.

I svenska teckenspråket verkar, som vi har sett, en del morfologiska processer på vissa verbliknande predikat men inte på andra. Gradmodulationen 'mycket' har vi t.ex. sagt tas av stativa predikat (ofta symboliserade med svenska adjektiv). Det är frestande att betrakta denna modulation som karaktäristisk för adjektiv snarare än för verb, men distinktionen mellan stativa och icke-stativa (dvs durativa och punktuella) verb är tillräcklig för att ange skillnaden i detta fall. Det finns emellertid stativa verb som inte tar denna modulation, t.ex. VETA och ÄGA, men detta kan beskrivas av att VETA och ÄGA är transitiva (tvåställiga) verb, medan de som tar gradmodulationen initialpaus, t.ex. KALL och DÖV är intransitiva (enställiga).

Det hittills undersökta materialet ger alltså inget stöd åt

antagandet att det finns adjektiv i svenska teckenspråket. Vi måste emellertid veta mera om språkets syntaktiska struktur innan vi kan dra några säkra slutsatser. - Av pedagogiska skäl kan det kanske ändå vara motiverat att fortsätta att tala om verb och adjektiv - om vi bara kommer ihåg att "adjektiv" förmodligen inte är annat än intransitiva, stativa verb.

NOTER

1) Jag har i den här studien analyserat 32 videoinspelade teckenspråksberättelser framförda av 14 döva personer. Ursprungligen gjordes dessa inspelningar för att testa avläseförmågan hos sökande till tolkutbildningen vid Västanviks folkhögskola. Ett tack till Sveriges Dövas Riksförbund som ställde materialet till mitt förfogande.

2) Svenska ord skrivna med versaler används här som namn på tecken.

3) De små bokstäverna efter teckennamnen symboliserar olika positioner i området framför den tecknande, positioner som utnyttjas vid bl a verbens kongruensböjning. För en beskrivning av transkriptionssystemet, se Bergman, 1982.

Inger Ahlgren

PERSONDEIXIS I SVENSKA OCH I TECKENSPRÅK

Arbetet har finansierats av Riksbankens jubileumsfond (RJ 83/91).

PERSONDEIXIS I SVENSKA OCH I TECKENSPRÅK*

Deiktisk funktion hos ord eller ändelser innebär att orden är direkt utpekande. Det som orden/ändelserna refererar till kan bara utläsas av den situation som yttrandet fälls i, alltså den plats och den tid som ett samtal äger rum i (här och nu) och med de närvarande samtalsparterna-- en talare och minst en lyssnare. Utpekningen kan gälla tid (tempus), plats eller person (Lyons 1977). Jag ska inte diskutera tidsdeixis utan i fortsättningen koncentrera mig på plats och person. Min tes är att i talade språk finns det en fundamental skillnad, en kognitiv skillnad mellan persondeixis och platsdeixis. I svenskt teckenspråk finns ingen sådan skillnad. Utpekande av person respektive plats fungerar på samma sätt. Personer utpekas med angivande av deras plats.

Talad svenska

I talad svenska grammatikaliseras utpekandet genom det vi kallar pronomen ("jag", "du", "han/hon", "den/det," "det här", "det där" osv) och adverb ("hit", "dit", "upp", "ner"). I andra språk kan samma saker få sitt grammatiska uttryck i t ex verbböjning.

Personutpekningen - persondeixis i svenska bygger på deltagande i samtal eller snarare roller i samtal som talare respektive lyssnare. Första och andra person definieras alltså av själva samtalet medan plats definieras av den situation som samtalet försiggår i. Person och plats är deiktiska i lika hög grad d v s kategorierna förutsätter lika mycket kunskap om den aktuella situationen men plats är

* Detta är en bearbetad version av en artikel som publicerats i Scandinavian Working Papers on Bilingualism nr 3 1984.

givet av den verklighet som omger ett yttrande medan person är givet av rollen i samtalet. Tredje person är negativt definierat i förhållande till samtalet. Tredje person är sådana och sådant som inte deltar i samtalet. Första och andra person refererar just till personer - människor - sådana som kan tala eller tänks kunna tala och förstå tal. Den grammatiska kategorin tredje person refererar till såväl personer som saker. I tredje person görs i många språk olika markeringar beroende på egenskaper hos det omtalade eller grammatiska egenskaper hos det ord som betecknar det omtalade. I svenska markerar vi kön på personer (han, hon) och genus på ord för saker (den, det). I kinesiskan markeras i en motsvarande kategori (klassmärken, classifiers) sådant som form och funktion hos det föremål som omtalas. Tredje person har alltså ofta grammatiska växlingar efter egenskaper hos det omtalade föremålet eller efter grammatisk kategori på det ord som betecknar föremålet. Första och andra person relaterar till roller i samtalet utan upplysning om kön eller något annat. Ordet "jag" pekar ut den som yttrar det ordet och ordet "du" pekar ut den som yttrandet avses rikta sig till. Det finns språk som i valet av pronomen också markerar talarens och lyssnarens status t ex koreanska eller intimitet mellan talaren och den tilltalade t ex tyska och franska. I svenskan användes tidigare ordet "du" för att markera intimitet med, och "ni" för att markera låg status hos den tilltalade. Till personer med hög status användes då titlar. Idag vacklar bruket av tilltalspronomen till okända mellan "du" och "ni". Tilltalspronomet kan ha en rent vokativ funktion som i "Du! Ge boken till Karin". Då kan det ersätta ett egennamn "Eva! Ge boken till Karin". Jfr * "Eva ska få en bok av mig" (om yttrandet riktas till Eva) är inte längre brukligt.

Om vi nu betraktar problemet i ett annat perspektiv blir skillnaden mellan "jag, du" och resten tydligare. Låt oss införa ytterligare en roll i sammanhanget. Förutom en talare och en lyssnare och en situation som dessa förekommer i, finns nu ytterligare en person som avlyssnar samtalet. Vi låter den personen vara ett barn som håller på att lära sig språket och försöker förstå och lära sig vad pronomen betyder och hur de används. För enkelhets skull låter vi barnet lyssna på en dialog mellan föräldrarna.

Mamma säger: - Jag är glad.

Pappa säger: - Är du?

Mamma: - Men hon verkar lite ledsen.

Pappa: - Ja, hon verkar faktiskt ledsen.

Det som är knepigt för barnet är att "jag" och "du" båda refererar till mamman. Valet av ord för att referera till mamman är beroende av vem som uttalar det. Ordet "hon" refererar till barnet (det åtföljs säkert av blicken och kanske en utpekande gest). Samma ord används då oberoende av vem som säger det.

Barnets problem med att förstå detta minskar givetvis inte av att två andra talaroberoende växlingar också är inblandade för alla tre orden nämligen "jag-mig" "du-dig", "hon-henne" respektive "jag-mig", "du-dig", "hon-sig".

Orden "jag" och "du" är rent samtalsdeiktiska och inkluderar ingen som helst referens till var talarna befinner sig i förhållande till varandra eller till något annat i samtalssituationen (till skillnad från t ex "här" och "där"). Barnet har alltså ingen hjälp av situationen i övrigt utan måste föreställa sig roller som talare och lyssnare för att förstå orden. Detta är svårt och barn har också problem med det under en period i språkinläringen (Se t ex Strömquist 1984). Däremot verkar barn inte ha problem med platsdeixis. Att definiera betydelse med hjälp av plats verkar tvärtom vara det allra första steget i språkinläringen. Utpekande och benämning av föremål är ofta mycket tidiga barnyttranden som "dä - bil", "dä - katt". Förmodligen är en stor del av den förspråkliga kommunikationen just "platsdeiktisk" med barn-gester som betyder "vill komma dit", "kom hit" och liknande och mamma-yttranden som "vill du komma upp" med åtföljande gest. Min egen dotter hade tidigt en "kom hit"-gest som var att hon klappade på platsen bredvid sig.

Anaforisk användning av "jag" och "du"

När barnet lärt sig den samtalsdeiktiska användningen och alltså refererar till sig själv med ordet "jag" snarare än med sitt namn eller ett pronomen i tredje person så återstår ett problem. Pronomen används också anaforiskt. Anaforisk referens betyder att pronomet pekar bakåt eller framåt i

"texten" snarare än på något i situationen. Orden "jag" och "du" används anaforiskt i direkt anföring som i "Per sa: - Jag tycker du är en idiot". "Jag" syftar här på Per och inte på den som berättar vad Per sa. Beteckningen direkt anföring är mindre tydlig än det engelska uttrycket "reported speech" = rapporterat tal.

Andra pronomen används anaforiskt i vanlig berättande stil som i "Per sa att han tycker att X är en idiot".

Anaforisk användning av pronomen är inte det minsta ovanligt men bygger på eller är ett steg abstraktare än den deiktiska. Platsdeiktiska ord används också anaforiskt.

Skrift

I skrift används åtminstone ordet "jag" alltid anaforiskt (eller åtminstone icke-deiktiskt). Ordet pekar på ett namn, inte på en faktisk person. Det gäller också i så pass direkt kommunikation som ett brev. Trots att man i ett brev kan skriva " ..när jag nu sitter här och skriver detta.." så kan man inte säga att "jag" pekar ut den som skriver eller har skrivit. När man själv läser igenom sitt eget brev är det klart att ordet inte pekar ut den som just läser brevet utan det pekar på det namn som brevet undertecknats med (och "nu" pekar på den tid som brevet daterats med). I skrift finns därför minst två sorters anaforisk användning där den ena pekar på författarnamnet och den andra bakåt eller framåt i texten. (Sedan finns ju som alltid den helt perversa användningen i språkexempel.)

I uppläst text som när man läser ett brev (eller någon annan text) högt för t ex ett barn är det därför en lite motsägelsefull användning av ordet "jag" eftersom "jag" i den situationen typiskt i n t e pekar ut talaren. Samma sak gäller förstås vid tolkning.

Detta är alltihop något som ett hörande barn lär sig när det lyssnar på samtal, berättelser och uppläsningar av t ex sagor.

När den anaforiska skriftspråksanvändningen är klar för det svenskinlärande barnet vet jag inte men rimligtvis är det klart före skolåldern annars borde det ha uppmärksammats som ett problem i samband med läsinläring.

Teckenspråk

Det man först tänker på som motsvarigheten till personliga pronomen i teckenspråk är pekningar. Talaren* pekar på sig själv i betydelsen 'jag', på den tilltalade i betydelsen 'du' och på en annan person i betydelsen 'hon' eller 'han'. Den pekningen är rent deiktisk. Innebörden är precis bara 'det som utpekas'. Det finns andra pekningar som inte är deiktiska som när kroppsdelar benämns eller när pekningen används anaforiskt för att peka på i samtalet etablerade referenspunkter (se nedan). Det finns också rent ickedektiska pek-liknande tecken ("BLÅ").

Det som jag vill argumentera för är att personpekningarna inte är relaterade till personernas roll i samtalet dvs rollen som talare eller lyssnare och vidare att ingen annan kategori i språket används för att grammatikalisera dessa roller. Det som grammatikaliseras är istället relativa positioner hos talare, lyssnare och omtalade personer eller saker. Möjligen kan man hävda att också egenskaper hos det omtalade grammatikaliseras i det som vi kallar proformer men det vet vi inte tillräckligt om ännu.

Det som är själva grunden för mitt påstående är återigen situationen med ett barn som avlyssnare av en dialog. Vi har samma innehåll som tidigare men nu på teckenspråk. Om mamman säger om sig själv att hon är glad, om pappan frågar om mamman är glad eller om pappan säger till barnet att mamma är glad spelar ingen roll för teckenformen. I alla tre fallen pekats mamman ut med en pekning. Däremot är det avgörande var i rummet relativt varandra samtalsparterna finns. Sålunda är alltså formen hos pekningen för referens till den tilltalade beroende av om hon finns rakt framför, till vänster om eller till höger om talaren. Dessa positioner är också avgörande för sånt som riktningsböjningen av verb och adverb. Den pekningen är alltså platsdeiktisk och inte persondeiktisk.

* Jag använder termerna "talare" och "lyssnare" även om den som producerar respektive tar emot teckenspråk.

En pekning på den tilltalade har inte en rent vokativ funktion (jfr talspråkets "du"). Det finns istället speciella tecken som bara används i vokativ funktion för att inleda samtal. De innehåller alla en upprepad rörelse. Egennamn kan inte användas i vokativ funktion.

Barn som tillägnar sig teckenspråk verkar inte under någon period ha problem med att deiktiskt referera till sig själva och andra. De använder inte sina namn om sig själva eller en pekning på någon annan för att referera till sig själva, vilket Bellugi och Klima hävdar att amerikanska döva barn gör i tvåårsåldern. Döva mammor i Sverige använder inte heller uttryck motsvarande svenskans "Mamma hjälper Patrik". Det gör döva amerikanska mödrar till sina döva barn (Bellugi & Klima 1982).

Jag har noga granskat språkutvecklingen med avseende på referens till personer hos en döv pojke från sjutton månaders ålder till två år och fyra månader (med döva föräldrar och en två år äldre döv bror). Det finns fyra videoinspelningar av honom från åldrarna 1;5, 1;6, 2;0 och 2;4. De tre första är c:a 30 min långa och den sista drygt 6 timmar (den omfattar en hel dag). Samtliga är gjorda i pojkens hem och hela familjen var hemma vid varje inspelningstillfälle. Redan vid första tillfället syns det tydligt att pojken refererar till sig själv och andra med pekningar. Han pekar på personer, föremål och platser i en mängd olika funktioner, när han vill ha något, när han vill till ett ställe, när man benämner ett föremål osv. Enligt Bellugi & Klima är det också normalt att han kan detta i denna tidig ålder. De menar att senare skulle döva barn bli osäkra och börja använda sitt namn om sig själva och att föräldrarna skullen teckna "MAMMA" och "PAPPA" om sig själva till barnet i uttryck som "MAMMA HJÄLPA PATRIK". Detta skulle inträffa just i två årsåldern och hålla på några månader.

I inspelningarna från det svenska döva barnet i åldern 2;0 och 2;4 finns inte ett enda exempel på vare sig att pojken undviker att peka eller att föräldrarna gör det. Pojken använder tvärtom pekningarna flitigt och systematiskt. Över hälften av de tecken han producerar är deiktiska pekningar och refererar till honom själv, den han talar till eller det han talar om.

Föräldrarna pekar på honom och sig själva. De använder

aldrig hans namn till honom eller "MAMMA" respektive "PAPPA" om sig själva.

Jag har också frågat tre andra döva mammor med små döva barn om detta och de har försäkrat mig att de bara pekar för deiktisk referens under hela barnets uppväxt. Ingen enda tror att detta skulle vara svårt för barnet att förstå.

Att amerikansk forskning har andra resultat kan ha olika förklaringar. Det som för mig ligger närmast till hands är att informanterna omedvetet har anpassat sig till forskarens förväntningar. Vi vet ju att just Bellugi arbetar med att på punkt efter punkt visa hur grammatiska kategorier i talade språk har sina motsvarigheter i amerikanskt teckenspråk. Om informanterna känt till hörande barns svårigheter med personliga pronomen kan de ha känt en förväntan på att också döva barn ska ha problem med vad man trott vara persondeiktiska termer i teckenspråk nämligen pekningar. Med tanke på den status en hörande forskare har kan en sådan förklaring vara tänkbar.

Anaforisk referens

Pekningarna kan också användas anaforiskt. Det sker efter vad vi kallar lokalisation (Bergman & Wallin in press). Om man vill tala om t ex två hus kan man etablera referenspunkter för dem genom att först teckna "HUS" lite till vänster om mittlinjen därefter lite till höger om den. Därefter kan man referera till husen genom att peka på dessa positioner eller referenspunkter. Detta är ett rent språkligt sätt att referera och har inte något med den aktuella talsituationen att göra. Man pekar alltså på en tom punkt i området närmast framför kroppen och syftar på något som tilldelats denna position tidigare i yttrandet eller samtalet. Denna pekning är anaforisk men platsanaforisk, inte personanaforisk.

Detta sätt att använda pekningar finns det ännu inga spår av i det teckenspråk som produceras av den svenska döva pojken vid något av de fyra tillfällena. Det finns inte heller i det språk föräldrarna använder till honom. Den anaforiska användningen av pekningen kan förmodas vara ett senare stadium i språkutvecklingen.

"Pseudo-deixis"

En annan sorts anaforisk process är att man använder blickriktning och huvudhållning för att referera till personer och djur som lokaliserats. Att lokalisera t ex två personer som man talar om innebär ju att man tilldelar dem positioner i förhållande till berättaren (t ex till vänster och höger om mittlinjen) men samtidigt position i förhållande till varandra. Detta kan den tecknande utnyttja genom att med blickriktning och huvudvridning och ev kroppsvridning "lokalisera" sig själv i dessa positioner. Han s a s väljer perspektiv med utgångspunkt från den han talar om. Sålunda, för att referera till person X som lokaliserats till vänster vänds blicken och huvudet mot höger. För att referera till person Y som lokaliserats till höger så används på motsvarande sätt en blick och huvudvridning mot vänster. Skulle person Y dessutom vara ett barn så vänds blicken uppåt.

Detta sätt att referera har kallats rolltagande med övertagande av en amerikansk term (role taking Hoeman 1978). Jag har själv (i projektbeskrivning till RJ) jämfört det med direkt anföring. Rolltagande är en i flera avseenden olycklig benämning på processen. Dels för att "roll" är ett belastat begrepp som används för många olika fenomen i språkbeskrivning (kasusroller, talarroll, social roll i talsituationen) dels kan man missledas att tro att det är fråga om ett pantomimiskt inslag i språket. Om det var fråga om pantomim så skulle man kunna förstå vad som tecknas utan att kunna språket och det kan man inte. Det är fråga om en rent språklig grammatisk process.

Att jämföra den med direkt anföring är inte heller bra, ty det innebär att man inbjuder till en sammanblandning med just begreppen talarroll och roll som tilltalad. Att det inte är fråga om samtalsroller är dock helt klart. Processen används lika mycket för att berätta om vad någon gjort som för om vad någon sagt. Den behöver inte innehålla mer än en referent om denne lokaliserats i förhållande till något föremål. Referenten behöver inte vara en person eller en "möjlig" talare. Det går bra att använda om animata referenter åtminstone så långt ner i djurriket som kräldjur. Anföring är det alltså inte fråga om. Däremot är det fråga om en sorts "direkt" i motsats till indirekt utnyttjande av

referenspunkterna. Det indirekta skulle då vara att man pekar på referenspunkterna. I båda fallen utnyttjas lokalisation dvs de relativa positioner som tilldelats referenterna. Denna sorts "direkta" anaforiska referens kan också utnyttja pekningar. Berättaren kan alltså i exemplet ovan (med en vuxen lokaliserad till vänster och ett barn till höger) titta upp till vänster och peka på sig själv. En svensk översättning av detta skulle kunna vara "Barnet säger: Jag...". Ordet "Jag" är egentligen missledande. Pekningen är ju i n t e ett personligt pronomen, det pekar ut en plats. Det som är poängen här är att berättaren använder de deiktiska uttryck som skulle ha använts av personerna själva i den situation han berättar om. Detta fenomen är inte specifikt för teckenspråk. I talade språk kan alla tre sorternas deiktiska uttryck användas på samma sätt. Ett sätt att använda tidsdeiktiska termer är historiskt presens som i "Året är 1939. Andra världskriget har just startat och Eva känner ångest". För persondeiktiska termer heter motsvarande användning just direkt anföring som i exemplet sid 4 "Per sa: Jag tycker du är en idiot." Att platsdeiktiska termer kan användas på detta sätt har diskuterats av Fillmore på flera ställen under beteckningen "taking someones point of view" (Fillmore 1981, 1982). Fillmore diskuterar med utgångspunkt i en mening hämtad från en novell av Hemingway "The Killer". Meningen är "The door of Henry's lunchroom opened and two men came in" och Fillmore kontrasterar den mot meningen "The door of Henry's lunchroom opened and two men went in". Valet mellan de platsdeiktiska verben avgörs av om berättaren väljer perspektivet från i rummet eller från utanför rummet. Fillmore diskuterar var berättaren "placerar kameran". (Om kameran placeras utanför lunchrummet med hjälp av "went" blir också själva innehållet annorlunda. Dörren har nu öppnats av någon inne i rummet.)

Ingen har så vitt jag vet diskuterat dessa fenomen under en gemensam rubrik. Själv kommer jag inte på något bättre namn på dem än "pseudo-deixis"

Den intressanta skillnaden mellan svenska och teckenspråk (talade och tecknade språk??) när det gäller "pseudo-deixis" är att i svenska är direkt anföring vanligt och historiskt presens och "point of view" finns medan teckenspråk utmärks av flitig användning av just "point of

view", dvs platsdeiktiska termer.

Döva barn i fem årsåldern har hela systemet med deiktiska pekningar, anaforiska pekningar och anaforisk talarlokalisering med "pseudo-deiktiska" pekningar klart för sig. I tvåårsåldern använder de bara de deiktiska pekningarna. Vad som händer i åldern mellan två och fem och hur det händer undersöker vi nu i projektet Döva barns teckenspråk (RJ).

REFERENSER

- Ahlgren, I. (1984): Döva barn och skriven svenska. FoT XIII.
- Baker, C. (1976): What's not on the other hand in American Sign language. In Papers from the Twelfth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. University of Chicago Press.
- Baker, C. & D. Cokely (1980): American Sign Language: a teacher's resource text on grammar and culture. Silver Springs, Maryland: T.J. Publishers, Inc.
- Bergman, B. (1977): Tecknad svenska. Utbildningsforskning, nr 28. Stockholm: LiberLäromedel/Utbildningsförlaget.
- Bergman, B. (1980): On localisation in the Swedish Sign Language. In Ahlgren, I. & B. Bergman (eds.): Papers from the First International Symposium on Sign Language Research. Leksand: SDR. (Även i FoT XI.)
- Bergman, B. (1982): Några satstyper i svenska teckenspråket. FoT XI.
- Bergman, B. & L. Wallin (in press): Sentence Structure in Swedish Sign Language. Proceedings from the Third International Symposium on Sign Language Research, Rome 1983. (Svensk version i FoT XIV.)
- Comrie, B. (1976): Aspect. London: Cambridge University Press
- Dahl, Ö. (1982): Grammatik. Lund: Studentlitteratur.
- Dixon, R.M.W. (1977): Where have all the adjectives gone? Studies in Linguistics I:1, 19-80.
- Engberg-Pedersen, E., B. Hansen & R. Kjaer Sorensen (1981): Doves tegnsprog. Traek af dansk tegnsprogs grammatik. Köpenhamn: Arkona.
- Fillmore, C.J. (1981): Pragmatics and the Description of Discourse. I Cole, P. (utg) Radical Pragmatics. New York: Academic Press.

- Fillmore, C.J. (1982): Towards a Descriptive Framework for Spatial Deixis. I Jarvella, R.J. & W. Klein (utg) Speech, Place, and Action. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Fischer, S. (1973): Two processes of reduplication in the American Sign Language. Foundations of Language 9:469-480.
- Fischer, S. (1975): Influences on word order change in American Sign Language. In Li, C.N., (ed.): Word Order and Word Order Change. Austin: University of Texas Press.
- Fischer, S. & B. Gough (1978): Verbs in American Sign Language. Sign Language Studies, 18:17-48.
- Friedman, L.A. (1976): The manifestation of subject, object, and topic in American Sign Language. In Li, C.N., (ed.): Subject and Topic. New York: Academic Press.
- Hoemann, H.W. (1978): Communicating with Deaf People. Baltimore: University Park Press.
- Klima, E. & U. Bellugi (1979): The signs of language. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Lyons, J. (1977): Semantics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matthews, P.H. (1974): Morphology. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- McIntire, M. (1980): Locatives in American Sign Language. Unpublished doctoral dissertation. University of California, Los Angeles.
- Pedersen, C.C. (1977): Verb modulation in American Sign Language. In Stokoe, W.C. (ed.): Proceedings from the national symposium on sign language research and teaching, Chicago.

Stokoe, W.C. Jr (1974): Classification and Description of Sign Languages. In Sebeok, T.A. (Ed.): Current Trends in Linguistics, vol. 12. The Hague: Mouton.

Strömqvist, S. (1984): Barns språk. Malmö: Liber.

Supalla, T. & E. Newport (1978): How many seats in a chair? The derivation of nouns and verbs in American Sign Language. In Siple, P. (ed.): Understanding Language Through Sign Language Research. New York: Academic Press.

Wilbur, R. (1979): American Sign Language and Sign Systems. Baltimore: University Park Press.

I serien FORSKNING OM TECKENSPRÅK (FOT) har hittills följande nummer kommit. (Asterisk * anger att numret är slut.)

- I (1976) Ahlgren, I: Rapport om planering och förarbete i projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade".
32 sid. 10:-
- *II (1978) Bergman, B: The first national symposium on sign language research and teaching.
Ulfsparre, S: Teaching sign language to hearing parents of deaf children.
Ahlgren, I: Early linguistic cognitive development in the deaf and severely hard of hearing.
15 sid. 5:-
- III (1979) Bergman, B: Dövas teckenspråk - en inledning.
43 sid. 12:-
- *IV (1978) Bergman, B: Current developments in sign language research in Sweden. 7 sid.
- V (1979) Ahlgren, I: Om språkutveckling hos hörande och döva. 12 sid. 5:-
- VI (1980) Ahlgren, I: Projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade":
Arbetsätt och erfarenheter. 18 sid.
Döva barn och vuxna döva. 10 sid. 10:-
- VII (1980) Ahlgren, I: Döva barns teckenspråk. 26 sid. 10:-
- VIII (1982) Wallin, L: Sammansatta tecken i svenska teckenspråket. 27 sid. 15:-
- IX (1982) Ozolins, B: Lördagsskolan 1977-78. 20 sid. 10:-
- X (1982) Bergman, B: Teckenspråkstranskription.
43 sid. 15:-

- XI (1982) Bergman, B: Sign Typology. 21 sid.
Verbs and Adjectives: Some Morphology Processes in Swedish Sign language. 13 sid.
On Localisation in the Swedish Sign Language. 13 sid.
Några satstyper i det svenska teckenspråket. 17 sid. 20:-
- (1982) Bergman, B: Studies in Swedish Sign Language (Sammanfattning av FOT nr III, X och XI). 30 sid. 8:-
- XII (1984) Svartholm, K: Döva och samhällets skrivna språk. En forskningsöversikt och en tillbakablick. 70 sid. 20:-
- XIII (1984) Ahlgren, I: Döva barn och skriven svenska. 43 sid. 20:-

VIDEOGRAM

- I (1981) Bergman, B & L-Å. Wikström: Svenska handalfabetet och bokstaverade tecken. (Svartvitt, utan ljud, 49 min.)
- Tryckt supplement till Videogram I med innehållsbeskrivning 15 sid. 5:-

Nya häften i FOT-serien aviseras i de nordiska dövtidningarna. Beställningar sänds till Stockholms Universitet, Institutionen för Lingvistik, 106 91 Stockholm.

Tel. 08/16 23 47; texttel. 08/16 25 61, 08/15 81 13.

Faktureringsavgift tillkommer, 5:-.

Häften får kopieras under förutsättning att också omslagssidan kopieras.